

Лях Р.Д., Павлухіна В.Ф. (м. Донецьк)

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ДОНЕЧЧИНИ

Протягом останнього десятиліття зріс інтерес до історії України в цілому, до історії її регіонів, зокрема Донеччини.

Донецька область займає значну частину Донбасу і складає 4,4% території України. Населення області становить понад 10 % населення країни. Історичний розвиток Донецької області мав свої особливості. Край заселявся з найдавніших часів. Але інтенсивне освоєння Донеччини розпочалося в XVIII ст. Донецька область заселялася представниками багатьох національностей. Сьогодні це один з самих багатонаціональних регіонів в Україні. Тут мешкає 116 національностей. Отже, історичне краєзнавство тісно пов'язане з дослідженням національних проблем в регіоні.

Вивчення історії регіону розпочалося з кінця 30-х - 40-х рр. XVIII ст. Важливе значення в процесі накопичення знань мали наукові експедиції XVIII - XIX ст. Так, експедиція під керівництвом І.А. Гільденштедта в 1768 - 1775 рр. склала опис господарської діяльності в краї в XVIII ст. Проявом підвищеної уваги до історії регіону була діяльність викладачів Маріупольської Олександрівської гімназії. Підсумком їхньої дослідницької роботи стала книга "Маріуполь та його околиці" обсягом понад 500 сторінок, що вийшла друком в 1892 р.¹ В роботі були висвітлені проблеми заселення Маріупольщини, національний склад населення, охарактеризовано господарський розвиток краю, освіта, культура, релігійні заклади тощо. На той час це була одна з перших спроб узагальнити історію свого краю. До речі, подібного видання не мали великі міста України. Протягом XIX ст. проходило археологічне дослідження історії Донеччини. Матеріали археологічних експедицій знайшли місце в історико-церковно-археологічному музеї Маріупольської Олександрівської гімназії. Отже, одним з традиційних центрів історико-краєзнавчої роботи на Донеччині в XIX - на початку XX ст. став Маріуполь. Цей період в історії вивчення краю можна вважати як початковий етап, тобто дослідження власної історії та розповсюдження знань проходило за власною ініціативою ентузіастів.

Цілеспрямоване вивчення подій минулого розпочалося після організаційного оформлення краєзнавчої роботи в 20-ті роки XX століття. Одним з напрямів історико-краєзнавчої діяльності стало відкриття на Донеччині музеїв та їх дослідницька робота. Такі установи з'явилися в багатьох містах: Маріуполь, Сталіно, Артемівськ. Не всі вони мали історико-краєзнавчий характер. Але цінність їх діяльності полягала в тому, що вони засвідчували активний пошук матеріалів та експонатів, присвячених різним періодам історії нашого краю.

Наприклад, в Маріупольському музеї краєзнавства (далі - ММК) були подані матеріали з археології, етнографії, соціально-економічної історії краю. Документально заснований в 1920 р., ММК став спадкоємцем історико-церковно-археологічного музею (основаного, до речі, в 1893 р.) Маріупольської Олександрівської гімназії. Отже, за деякими міркуваннями ми можемо наполягати на тому, що краєзнавчий музей в Маріуполі один з найстаріших музеїв в Україні.

Вивчення історії Донеччини пов'язано також з виходом часопису "Освіта Донбасу", який друкувався протягом 1922 - 1925 років². В ньому діяла рубрика "Відділ краєзнавства", де вміщувалися матеріали з історії Донеччини та подавалися інструкції по створенню місцевих музеїв. Справі дослідження рідного краю сприяла також діяльність кафедр по вивченню природи, економіки, історії та побуту Донбасу. В подальшому державне керівництво звернуло увагу на необхідність вивчення історії колгоспів, радгоспів, заводів, фабрик, шахт тощо. Донеччина, як один з найпотужніших районів, стає об'єктом дослідження проблем історії економіки. В 30 - 70-ті роки вийшло багато праць з історії промислових підприємств, колгоспів Донбасу. В той же час залишилися поза увагою такі важливі проблеми, як формування багатонаціонального складу населення та інші.

В повоєнний період музейні установи Донеччини продовжували свою роботу як осередки краєзнавства. В 1946 році Сталінський обласний музей в м. Маріуполі (створений в результаті об'єднання Сталінського і Маріупольського музеїв у 1937 р.) проводив науково-дослідницьку роботу по обстеженню пам'яток історії, співробітники музею брали участь в археологічних експедиціях, опрацьовували матеріали з історії м. Слов'янська та інше. В 90-х рр. в області вже працювало 18 державних музеїв, 10 відділень, 218 громадських музеїв, 34 з яких мали звання "Народний"³. Загальний історико-краєзнавчий характер вже мали такі музеї як Донецький обласний краєзнавчий музей (далі - ДОКМ), Маріупольський краєзнавчий музей (далі - МКМ), Артемівський державний краєзнавчий музей (далі - АДКМ). Крім краєзнавчих музеїв, на Донеччині працювала ціла мережа історичних, художніх та профільних музеїв. Багатопрофільну систему експозиції та фондового зібрання мають музеї історії міст в Горлівці, Єнакієво, Краматорську, Красноармійську, Харцизьку. В останнє десятиліття співробітниками музеїв на Донеччині проведена значна робота щодо вивчення краю, збору експонатів, популяризації своїх здобутків серед населення області, науковому

комплектуванню фондів.

Поширенню знань про рідний край сприяють семінари, конференції, організовані музеями. Значна робота проводиться співробітниками музеїв в культурно-просвітницькому напрямку. Артемівський державний краєзнавчий музей започаткував цілу серію телепередач, таких як "Кліо", "ТВ-екскурсія", "Палітра", "Пам'ять серця", "Криниця", "Розповіді по краєзнавству".

Останнім часом музеї видають журнали, збірки нарисів краєзнавців, путівники по музеях, альманахи, краєзнавчі літописи. Понад 20 книг та брошур видано співробітниками АДКМ, що присвячені пам'яткам історії та культури Артемівська, історії храмів, гірничої справи та металургії та іншим проблемам. Значною подією в культурному житті області став вихід історико-краєзнавчого журналу "Минуле" в 1991 р., а з 1994 р. це видання виходить під назвою "Бахмутський часопис". Засновник журналу - АКДМ. В 1995 р. був виданий навчальний посібник для вчителів, учнів, студентів - "Природа Бахмутського краю".

В справі дослідницької та освітньої роботи з історичного краєзнавства певна роль належить бібліотекам області. Особливе місце в цьому питанні посідає Донецька обласна наукова бібліотека ім. Н.К. Крупської. В 1956 р. тут був заснований відділ краєзнавчої літератури та бібліографії, який сьогодні нараховує понад 46 тисяч примірників книг та журналів. Працівники відділу пропагують краєзнавчу літературу через організацію виставок, виставок-переглядів, на засіданнях клубу "Краєзнавець", подають інформацію в пресі та на радіо. Протягом 90-х років регулярно проводилися засідання клубу "Краєзнавець", де розглянуті питання про перші грецькі поселення в Приазов'ї, нові дослідження донецьких археологів та інші. В 1995 р. була влаштована презентація першого краєзнавчого журналу Донбасу - "Рідний край". В приміщенні обласної бібліотеки щоквартально проводяться краєзнавчі читання. Особливістю цього засобу масової роботи є поєднання наукових та громадських форм історичного краєзнавства. В читаннях брали участь видатні науковці Донеччини, краєзнавці-аматори, представники Державного архіву Донецької області, Держуправління екологічної безпеки, студенти Донецького національного університету. В ході читань приділялася увага самим різноманітним проблемам історії краю. В березні 1996 р. В.І. Романько та І.В. Гайдашева проаналізували розвиток історичного краєзнавства Донеччини.

З метою інформаційного забезпечення населення працівники відділу краєзнавства обласної бібліотеки готують та видають бібліографічні покажчики. Удосконалення роботи відділу краєзнавства обласної бібліотеки сприяє збільшенню числа відвідувань відділу. Таким чином, музеї та бібліотеки області, як історико-краєзнавчі осередки проводять значну науково-дослідницьку та популяризаторську роботу.

Поширення історичного краєзнавства було пов'язано з підвищенням інтересу до історії взагалі. В 60-ті роки стало можливим об'єднання всіх любителів історії краю в Товариство охорони пам'яток історії та культури. На Донеччині до пам'яткоохоронної справи були залучені колективи великих підприємств, установ, навчальних закладів. Наприкінці 70-х років Донецька обласна організація Українського товариства пам'яток історії та культури налічувала вже 4,6 тис. первинних організацій, 1 418 тис. індивідуальних та 1,42 тис. колективних членів. Організація проводила роботу по дослідженню, збереженню, ремонту та реконструкції пам'ятників, яких на той час в області обліковано понад 3 тис. Значне місце серед них становили пам'ятки історії (1,9 тис.)⁴. Також проводилася робота по виявленню та вивченню історичних місць, створенню музеїв на громадських засадах, популяризації пам'яток серед населення. Правління міських організацій Донецька, Маріуполя, Краматорська, спрямовували роботу первинних організацій, тримали зв'язок з науковими, культурними, господарськими організаціями з метою вивчення, охорони, збереження та популяризації пам'яток, керували секціями. Завдяки науково-дослідницькій діяльності секції пам'яток археології під керівництвом А.О. Моруженко на території Донецької області були вивчені кургани періоду енеоліту - бронзи, раннього залізного віку та середньовіччя. Але пам'яткам археології Донеччини було завдано значної шкоди під час здійснення меліоративних робіт.

Якісно новий етап у розвитку краєзнавства на Донеччині пов'язаний з підготовкою у 60 - 70-ті рр. багатотомної "Історії міст і сіл Української РСР". Робота над її виданням розпочалася в 1962 р. після відповідної постанови ЦК Компартії України і продовжувалася до другої половини 70-х рр. Керівництво підготовкою здійснювала редколегія на чолі з П.Т. Троньком, В 1970 р. було видано том з історії Донецької області, в 1976 р. вийшло друге видання.⁵ До редакційної колегії цього видання увійшли викладачі Донецького державного університету Р.Д. Лях, З.Г. Лихолобова, О.Й. Прийменко та інші. В підготовці фундаментального видання взяли участь 8 тисяч шанувальників історії рідного краю.

Підсумки дослідницької роботи подавалися на наукових конференціях. В 1980 р. відбулася Перша Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства. В подальшому краєзнавчі конференції сприяли координації досліджень місцевої історії. Особливо їх роль зросла після здобуття Україною незалежності. В 90-ті рр. науковцями були розроблені різноманітні проблеми історії Донеччини. Зокрема, В.О. Пірко довів, що історію м. Артемівська слід відраховувати від 1697 р. Проблемами екології та впливом змін в навколишньому середовищі на природний рух населення займалися Р.Д. Лях, Л.М. Доброг. Проблема становлення багатонаціонального складу населення області та їх економічний та

культурний розвиток стала предметом дослідження таких вчених як О.М.Бут, А.В.Гедьо, І.І.Резнік. Вчені продовжують також вивчати історію розвитку промисловості. Над даною проблемою працюють З.Г. Лихолобова, С.М. Нестерцова, Є.В. Щербиніна. Так, З.Г. Лихолобова вивчає утворення приватного сектора в промисловості і торгівлі Донбасу в період НЕПу. С.М. Нестерцова та С.В. Дубінець досліджують розвиток кредитно-банкової системи краю наприкінці XIX - початку XX століття. Останнім часом значно зріс інтерес до проблем формування підприємницької еліти Донбасу, становлення командно-адміністративної системи та її вплив на суспільно-політичне становище регіону, розвитку сільського господарства, діяльності місцевих органів влади, проблем голоду тощо. Серед науковців, які займалися дослідженням цих питань, В.М. Нікольський, О.І. Задніпровський, В.С. Лещенко, В.А. Косіков, О.В. Гребеннікова та інші.

Підсумки досліджень з перелічених питань були подані на Всеукраїнських конференціях з історичного краєзнавства і на міжнародних наукових конференціях "Україна - Греція: історія та сучасність", які проводилися як в Києві, так і в Маріуполі. Вони були присвячені питанням формування та розвитку трудових традицій, освіти на Донеччині, проблемам відродження регіону. Багатоплановість вивчаємих проблем знаходила своє відображення на наукових конференціях вищих навчальних закладів регіону. В квітні 1997 р. була проведена наукова конференція професорсько-викладацького складу за результатами науково-дослідницької роботи викладачів Донецького державного університету. Підсумком роботи конференцій стало видання збірок тез та матеріалів⁶.

В справі розповсюдження знань про рідний край велике значення має публікаторська діяльність краєзнавців області. Науковці та краєзнавці-аматори друкували матеріали з історії краю в періодичній пресі, історико-краєзнавчих альманахах, журналах, видавали окремі монографії. Останнім часом були започатковані такі корисні для поширення історичного краєзнавства видання, як "Літопис Донбасу", "Нові сторінки в історії Донбасу", "Правда через роки", "Археологічний альманах", "Схід". Збірник наукових статей "Нові сторінки в історії Донбасу" висвітлює минуле регіону з урахуванням нових концепцій в історичній науці. Головою редколегії цього видання стала Зоя Григорівна Лихолобова, доктор історичних наук, професор Донецького національного університету. Все своє творче життя вчена присвятила дослідженню проблем місцевої історії, результати роботи регулярно подавала на конференціях, в журналах, видавала монографії. Зокрема, З.Г. Лихолобова стала одним з авторів статей "Історії міст і сіл Української РСР".

У відповідності з постановами Президії Верховної Ради та Кабінету Міністрів України "Про підготовку та видання серії книг

"Реабілітовані історією", на Донеччині була організована дослідницька група в складі А.М. Сабіни, Б.Ф. Парсенюка, О.М. Бута, З.Г.Лихолобової, В.М. Нікольського, Р.Д. Ляха. Підсумком їхньої роботи стало видання збірки статей, спогадів, документів. Книга являє собою оригінальне видання, матеріали в ньому подані в спеціальних розділах. Джерельною базою роботи стали вперше введені в науковий обіг документи, що зберігаються в архіві Служби безпеки України в Києві, його управління в Донецькій області. Автори статей, проаналізувавши матеріали архівів, висвітили діяльність органів НКВС на прикладі таких справ як "Грецька операція". Заслугує на увагу розділ під назвою "Гірка статистика", де подана кількість заарештованих в 1937 - 1938 роках по 10 національностях області, відсоток засуджених до вищої міри покарання тощо. Дуже цікава інформація вміщена В.М. Нікольським в статті щодо статистики політичних репресій проти жінок Донецької області в 1937 - 1938 роках. Одною з найкращих в збірнику можна вважати статтю видатного краєзнавця-аматора області М.С. Альтера. В ній мова йде про життя революціонерки С.Я. Дерман - жінки, що присвятила себе справі революції, але не змогла уникнути таборів та в'язниць. Останнім часом науковці беруть участь в збиранні нових документів для перевидання "Історії міст і сіл України".

Опрацювання окремих тем історії краю, накопичення джерельного матеріалу зробило можливим створення узагальнюючих праць з історії краю. В 1998 р. вийшла друком монографія А.М. Міхненка "Новітня історія Донецького басейну"⁷. Автор розглядає проблеми розвитку Донбасу з кінця XIX століття до середини XX століття: соціально-економічні, політичні, духовні процеси розвитку регіону. В 1998 - 1999 рр. були видані перша та друга книги навчального посібника "Історія рідного краю"⁸. Це, по-суті, перше узагальнююче видання з історії Донеччини. Воно охоплює події від найдавніших часів до сьогодення. В 1996 р. вийшла книга З.Г. Лихолобової, присвячена політичним репресіям кінця 30-х рр. в Донбасі.⁹ Підсумки дослідницької роботи з проблем заселення нашого краю подані в монографії В.О. Пірка "Заселення степової України в XVI - XVIII ст.", що вийшла в 1998 р.¹⁰ Найбільше уваги надано висвітленню історії греків, а саме їх прибуття в Приазов'я, розселення, господарське влаштування. В 1998 р. видана монографія С.О. Калоєрова, присвячена цим проблемам¹¹.

Продовжується дослідження пам'яток Донецької області. На сторінках загальноукраїнських видань було вміщено підсумки обстеження видатних історичних та культурних місць, зокрема, Святогірського монастиря. В журналі "Пам'ятки України" Ю. Лівшиць, коротко зупинившись на історії виникнення монастиря, приділив увагу характеристиці споруди, причинам занепаду деяких унікальних частин ансамблю. Автор, проаналізувавши документи опису мона-

стиря в 1811 - 1812 рр., діяльність по відновленню монастиря в 60-ті рр. ХХ ст. та порівнявши це з сучасним станом Святогірського монастиря, стверджує, що продовжуються процеси, які порушують рівновагу всередині скельного моноліту.

З поглибленням вивчення історії рідного краю значно зросла кількість дисертацій з проблем історичного краєзнавства. В 90-ті роки захищені кандидатські дисертації, предметом дослідження в яких виступає розвиток сільськогосподарського виробництва в 70-ті рр. ХХ століття, культурні процеси в Донбасі в 1960 - початку 90-х рр., діяльність місцевих органів влади в 1920 - 1925 роках, переселення греків, влаштування та умови їх життя на території Північного Приазов'я з 1778 до 1875 років, духовна культура приазовських греків, болгарські колонії Північного Приазов'я в 1861 - 1917 роках, діяльність громадських об'єднань Донбасу наприкінці 80-х - початку 90-х рр., інженерно-технічна інтелігенція Донбасу в 1920 - на початку 1930 років, соціально-економічні та етнонаціональні аспекти заселення Донеччини в середині ХІХ - початку ХХ століття, міста Донбасу в 20 - 30-ті роки ХХ століття [13]. Всього за останнє десятиліття було захищено понад 15 кандидатських дисертацій з проблем місцевої історії.¹²

В процесі поширення історико-краєзнавчих досліджень, а також в справі популяризації знань про рідний край великого значення набуло відродження організаційних структур з історичного краєзнавства. Обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців створилася не на порожньому місці. Вона існувала при Донецькому обласному фонді культури, утвореному на установчій конференції Донецького обласного відділення Українського фонду культури 25 вересня 1987 року. При цьому фонді краєзнавці області об'єдналися в обласне товариство краєзнавців. Вони брали участь у роботі конференцій, займалися написанням підручників для школярів, піклувалися про збереження пам'яток культури та історії. Багатопланова робота проводиться після І Всеукраїнського з'їзду (27 березня 1990 р. в Києві), який проголосив створення Всеукраїнської спілки краєзнавців (ВСК), затвердив її статут, обрав керівні органи. Головою Спілки обрано Петра Тимофійовича Тронька, академіка Національної академії наук України. 9 січня 1990 р. на Установчій конференції була створена Донецька обласна організація. Головою її правління обрано Р.Д.Ляха, доктора історичних наук, професора Донецького державного університету. Вона ввійшла до Спілки з моменту створення останньої як загальноукраїнської організації і в 1996 р. вже нараховувала 385 членів Спілки, взятих на облік у первинних організаціях. Установчою конференцією було обрано правління з 57 чоловік і президія з 5 членів. Первинні організації були створені в 12 районах, 15 містах. Існують первинні організації у вищих навчальних закладах, школах, на підприємствах, в установах.

Організаційно вони належать до районних чи міських структур. Першими в Донецькій області об'єдналися в організацію любителів краю краєзнавці Слов'янського педінституту в 1991 р. В 1992 р. на установчій конференції виникло міськрайонне товариство краєзнавців, було обране правління, голова – В.І. Романько, затверджений Статут. Активним центром краєзнавчої роботи стає м. Артемівськ, де навколо краєзнавчого музею об'єдналися місцеві краєзнавці. Кожний член Товариства має посвідчення, в якому міститься інформація про спеціалізацію того чи іншого діяча краєзнавчого осередку, ведуться облікові картки, в яких крім прізвища і спеціалізації дослідника, вказана дата народження, освіта, місце роботи, посада в спілці, праці і публікації, звання та нагороди. Офіційно створене міське товариство краєзнавців “Оберіг” під керівництвом П. Гайворонського в м. Красноармійську. В 1993 р. побачило світ перше число краєзнавчого альманаху “Відродження”, а в 1995 р. вийшло значно ширше за обсягом і змістом видання “Рідний край”. В альманасі вміщені матеріали з історії Донеччини, підприємств та населених пунктів, матеріали щодо відкриття нових фактів в історії Донбасу. На сторінках цього видання публікують результати своїх досліджень науковці, краєзнавці-аматори, вчителі, студенти. Дуже зручною та необхідною є інформація про авторів статей, нові видання про Донецький край.

Важливі питання історико-краєзнавчої роботи в регіоні обговорювалися на конференціях. 12 травня 1994 р. у м. Слов'янську відбулася науково-практична конференція “Краєзнавство в системі народної освіти: проблеми, пошук, перспективи”, яку провели Всеукраїнська спілка краєзнавців та Слов'янський державний педінститут. Серед питань, яким була приділена увага - робота з молоддю. Первинні осередки Спілки організують діяльність місцевих краєзнавців. Районні та міські організації об'єднуються в обласну організацію Спілки, вищим керівним органом якої є конференція. Проведення конференцій має виключну роль в подальшому поєднанні наукового та творчого потенціалу історичного краєзнавства. Чергова звітно-виборча конференція Донецької обласної організації Спілки відбулася 25 червня 1996 р. В її роботі брали участь понад 100 делегатів, серед яких 58 % - працівники освіти, 30 % - культури. Наступними завданнями в організаційній роботі керівних органів, на думку краєзнавців області, є переоблік всіх первинних організацій історико-краєзнавчого напрямку Донеччини.

Характерним для історичного краєзнавства Донеччини в 90-ті рр. стала активізація діяльності краєзнавців-аматорів. Ними вивчені окремі проблеми з історії краю, а результати роботи вміщені в місцевій пресі, на радіо та телебаченні. Після створення нових умов для розвитку науки, поширилося коло питань, які досліджують краєзнавці-любители, а також вони видають власні праці: монографії, брошури, нариси тощо. В

області склався значний потенціал любителів рідного краю. Вони розрізняються родом своєї діяльності. В області працюють такі заповзяті краєзнавці, що не зупинилися на зборі історичних експонатів. Вони організували музеї на громадських засадах, шкільні музеї тощо. Одним з таких краєзнавців є С.К. Темір. Народився він в с. Малий Янисоль в 1918 р. Ще за часів тоталітарного режиму С.К. Темір розпочав збирати речі домашнього вжитку, одяг, писемну продукцію мешканців краю. Спочатку ці пам'ятки експонувалися в невеличкій кімнаті завуча школи. В 1964 р. в Старомлинівці був відкритий краєзнавчий музей на громадських засадах. Сьогодні він нараховує понад 45 тис. експонатів. Більшість речей зібрали учні школи під керівництвом директора музею С.К. Теміра. Певне значення мають експонати катакомбної культури, привертають увагу відвідувачів речі, які в свій час належали запорізьким козакам. Сьогодні Старомлинівський народний музей розташований в двох приміщеннях. В одному представлені речі з найдавніших часів до сьогоднішнього, в другому будинку вміщені етнографічні матеріали щодо культури та побуту греків та українців на території Великоновосілківського району. Завдяки зусиллям С.К. Теміра та підтримці його починань адміністрацією, учні, студенти, вчителі, а також туристи, мають можливість ознайомитися з історією окремого району Донецької області. Зокрема, Старомлинівський музей відвідували учасники міжнародних науково-практичних конференцій 1996, 1999 рр. "Україна – Греція". С.К. Темір публікує матеріали з історії краю в місцевій пресі, виданнях краєзнавчого напрямку, такий як "Рідний край". Краєзнавця цікавить проблема культурно-побутової та господарської діяльності населення Приазов'я наприкінці XIX – початку XX ст.

Подібне проробив О.І. Шевченко в с. Прелесному. Ним зібрані безцінні експонати побуту селян Слобожанщини, які зберігаються і експонуються у спеціально спорудженому двохповерховому приміщенні. В 1966 р. в селі був відкритий історико-краєзнавчий музей на громадських засадах. Поряд з ним влаштоване подвір'я селянина XIX ст. з хатою, кузнею.

Значний внесок у вивчення історії нашого краю таких краєзнавців-аматорів як М.С. Альтер, В.П. Замковий, Л.Д. Яруцький, П.І. Мазур, А.Д. Проценко, М.О. Колодяжний, П. І. Лаврів, В. І. Подов. Всі вони вивчають історію рідного краю вже декілька десятиліть. Ними досліджені питання історії Святогірського монастиря, історія утворення Донецької області, історія храмів окремих міст регіону, історія освіти та інші. Результатом роботи В.П. Замкового стало видання понад 12 книжок та 300 статей. М.С. Альтер зібрав виключної значимості колекцію публікацій про Донбас, цінний картографічний матеріал.

Історичне краєзнавство запроваджується в навчальних закладах. На історичному факультеті Донецького національного університету ведеться

курс "Історичне краєзнавство". До нього видані навчальні посібники. Щороку захищається до десяти дипломних робіт. Історія рідного краю вивчається в школах.

Отже, спираючись на численні факти та приклади можна вважати Донецьчину одним з яскравих прикладів активної історико-краєзнавчої роботи в Україні. Науковий напрямок знайшов вираження в роботі музейних установ, бібліотечних закладів, науковців регіону. Громадські форми історичного краєзнавства пов'язані з утворенням та існуванням Товариства охорони пам'яток історії та культури, народних університетів, музеїв на громадських засадах, діяльністю засобів масової інформації та роботою краєзнавців-аматорів, розгортанням роботи обласної організації краєзнавців. Завдяки роботі активістів на Донеччині започатковані історико-краєзнавчі видання, питання історико-краєзнавчої тематики висвітлюються на сторінках періодичної преси. Зокрема, в газеті "Донеччина" з 1994 р. започаткована щомісячна сторінка під назвою "Рідний край", де вміщується цікава інформація з історії, фольклору, культури Донбасу, рецензії на книги краєзнавчого характеру.

Завданням історичного краєзнавства регіону є інтегрування краєзнавчих дисциплін - історії, географії, демографії, топоніміки, етнографії, фронтальне вивчення матеріалів про Донецьчину в архівах Москви, Санкт-Петербурга, Києва, збір спогадів жителів про важливі події їхнього життя, розшукати місця поховання жертв репресій, продовження написання узагальнюючих праць.

Важливим завданням є уточнення віку населених пунктів. Адже навіть стосовно великих міст єдиної думки немає. Так, вік Донецька ведеться від часу появи в Донбасі заморського заїди, який, дійсно, організував тут металургійний завод, навколо якого виникає селище. Це сталося не на порожньому місці. Завдовго до появи Юза на території нинішнього Донецька існували поселення – Олександрівка, Григорівка, Авдот'єне та інші. Завданням є дослідження зниклих поселень, вивчення малих сіл і міст, які випали з поля зору суспільства. Належить зібрати, зафіксувати свідчення про трагічні події в суспільстві, зокрема, про голодомори, про війну, про німецьку окупацію і такий суспільний феномен: як змогли люди вижити за окупації, коли зникло будь-яке постачання. Найважливішим завданням є підготовка третього видання історії міст і сіл України. Адже належить не просто доповнити нариси, а по-новому написати їх відповідно до нових концепцій та досягнень історичної науки, назвати імена, які з різних причин були вилучені. Слід виявити жертви тоталітарного терору. Так, лише греків чоловіків у 1937-1938 році було знищено 3648. В чім їх вина перед державою? Ким були ці нещасні? Що сталося з їх сім'ями? І багато інших сюжетів можуть відкрити краєзнавці, щоб залишити нащадкам інформацію – застереження. Важливими є проблеми демографічного

краєзнавства. Був період бурхливого зростання чисельності населення Донеччини, а от останніми роками кількість жителів помітно зменшується. Чому це так належить вивчити краєзнавцям на прикладі окремих місцевостей. Очевидно, необхідно пропагувати здобутки краєзнавців на радіо, телебаченні, у місцевій періодичній пресі, розповідати про важливі події в регіоні, про

видатних земляків. Важливі завдання постали перед краєзнавцями в навчальних закладах.

Таким чином, історичне краєзнавство Донеччини працює на розбудову Української незалежної держави, виховання любові до рідного краю серед населення, особливо молоді, що допомагає усвідомити своє місце серед інших народів.

Примітки:

1. Мариуполь и его окрестности. - Мариуполь, 1892. - 516 с.
2. Просвещение Донбасса. - 1923, 1924
3. Азарова С.И. О результатах и перспективах работ музеев по Донецкой области // Роль музеев в краеведении. Материалы областного научно-практического семинара. - Артемовск, 1994. - С. 4-7
4. ДАДО. -Ф. Р.-6158, Донецкая областная организация Украинского общества охраны памятников истории и культуры. 1969 - 1984, оп. 1, спр. 133, Стенограмма 6 отчетно-выборной конференции 19 апреля 1979г. - Арк. 152
5. История міст і сіл Української РСР, Донецька область. - К.: УРЕ, 1970. - 992 с; История городов и сел Украинской ССР. Донецкая область. - К.: УРЕ, 1970. - 811 с.
6. Матеріали вузівської наукової конференції професорсько- викладацького складу за підсумками науково-дослідницької роботи. - Донецьк, 1997. - Кн. 1
7. Михненко А.М. Новейшая история Донецкого бассейна: - Донецк: Сталкер, 1998. - 296 с.
8. История родного края. Учеб. пособ. для 6-9 классов / Авт.: А.В. Колесник, В.А. Пирко, С.М. Нестерцова, Е.В. Щербинина. - В 2-х кн. - Донецк: Изд. "Фирма "Кардинал", 1998-1999.
9. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні (на матеріалах Донбасу). - Донецьк: ДонДУ, 1996. - 145 с.
10. Пирко В.О. Заселення Степової України в XVI - XVIII ст. - Донецьк: Український Культурологічний Центр, 1998. - 124 с.
11. Калоеров С.А. Греки Приазовья: Донецкий гос. ун-т, Донецкая науч. б-ка им. Н.К. Крупской, Приазов. эллинист. центр. - Донецк, 1997. - 196 с.
12. Яковлев В.О. Проблеми розвитку сільсько-господарського виробництва в Донбасі в 70-ті роки: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02. / Дон. держ. ун-т. - Донецьк, 1995. - 20 с.; Стяжкіна О.В. Культурні процеси в Донбасі в 1960-ті - на початку 90-х років: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. / Дон. держ. ун-т. - Донецьк, 1996. - 18 с.; Гребеннікова О.В. Діяльність місцевих органів влади Донецької губернії (1920-1925): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. / Дон. держ. ун-т. - Донецьк, 1997. - 24 с.; Гедьо А.В. Греки Північного Приазов'я (1778-1875 рр.): Автореф. дис... на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.01. / Дон. держ. ун-т. - Донецьк, 1997. - 24 с. та ін.

